

2024, Vol. 5(1), 115-127
© The Author(s) 2024
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2024.148
Article type: Commentary Article

Received: 31.12.2023
Accepted: 31.01.2024
Published Online: 13.02.2024

Ömer Fatih Tekin*

Yapay Zeka'nın Yasası Olabilir mi? Varsa İnsanlığı Kurtarabilir mi? *Can Artificial Intelligence Have a Law? If So, Can it Save Humanity?*

Öz

Günümüzde insanların konfor alanını arttırmaya çalışması başta dijitalleşmeye ve doğal olarak "akıllı varlık" olan insanlığın tüm yapıp ettiklerini yapay zekaya devretmeye neden olmaktadır. Tarih boyunca insanlık doğada diğer canlılar karşısında önce hayatta kalmaya ardından da hayatta kalma ile ilgili bir tehlikesi kalmadığı anda da doğaya hükmetmeye çalışmıştır. Endüstri 1.0'dan başlayıp endüstri 5.0'a geldiğimiz dijitalleşme çağında insan yapay zekalar yaratmış ve konforunu tarihsel gelişimi içinde belki de ilk defa bu seviyelere çıkartmıştır. İnsan artık son derece konfor içinde yaşayan, kendisinden başka hiçbir şeyi düşünmeyen, bu bencilliği ile konforunu daha da arttıran bir canlı formatına dönüşmüştür. Son kertede, aklını kullanmayı bırakan insan yapay zekalara kendini teslim etmiştir. Bu makalede bu durumun insanlık açısından önemi tartışılacaktır.

115

Abstract

Nowadays, people's attempt to increase their comfort zone leads to digitalization and naturally transfers all the things that humanity, an "intelligent being," does to artificial intelligence. Throughout history, humanity has tried to survive against other creatures in nature and dominate nature when there is no danger of survival. In the digitalization age, from Industry 1.0 to Industry 5.0, man has created artificial intelligence and increased his comfort to these levels, perhaps for the first time in its historical development. Man has now turned into a creature that lives in extreme comfort, thinks of nothing but himself, and increases his comfort even more with this selfishness. In the last instance, man has surrendered himself to artificial intelligence by ceasing to use his mind. This article will discuss the importance of this situation for humanity.

Anahtar Kelimeler

Yapay zekâ, benlik, dijitalleşme, akıl, yasa

Keywords

Artificial intelligence, self, digitalization, reason, law

* Kastamonu Üniversitesi, oftekin@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1142-2706.

Giriş

Makineleri insan zihnine benzer yapmayacaksınız.

Günümüzde insanların konfor alanını arttırmaya çalışması başta dijitalleşmeye ve doğal olarak “ben” olarak insanlığın tüm yapıp ettiklerini robotlara devretmeye neden olmaktadır. Tarih boyunca insanlık doğada diğer canlılar karşısında önce hayatta kalmaya ardından da hayatta kalma ile ilgili bir sakıncası kalmadığı anda da doğaya hükmetmeye çalışmıştır. Endüstri 1.0’dan başlayıp endüstri 5.0 geldiğimiz dijitalleşme çağında insan yapay zekalar yaratmış ve konforunu tarihsel gelişimi içinde belki de ilk defa bu seviyelere çıkartmıştır. İnsan artık son derece konfor içinde yaşayan, kendisinden başka hiçbir şeyi düşünmeyen, bu bencilliği ile konforunu daha da arttıran bir canlı haline gelmiştir.

Kant, 1784’te “Aydınlanma Nedir?” adlı makalesinde, insanın “aklını kullanma cesareti göstermesini” söylemişti. İnsanlık, ergin olmayan durumdan ergin olan konuma geçmeli. Bunu da insanın, başkasına devredilen aklını geri alarak yapacağını salık vermişti. Yani, aydınlanma, gelişme ve kendini aşma idealinin akli kullanma ile olabileceği 1800’lü yılların mottosuydu. Fakat, tarih bize gösterdi ki, insanlık aklını kullanmayı, gelişme adına değil; konforunu kurma ve sağlama alma adına kullanmış; başkasına devretmediği aklını günümüzde yapay zekaya devretmeyi tercih etmiştir. Hem de konforu için. Bu konfor fakat, insanın ölümü ile sonuçlanacaktır. Bu bakımdan, makalenin sonunda söyleyeceğimizi başında söyleyelim ve bu sonu makale boyunca inşa etmeye çalışalım: yapay zekâ (eğer bir yasa yoksa) insanı/insanlığı öldürecek! Böyle bir sona doğru giderken, insanlık devrimsel gibi görünen yenilikler, icatlar, keşifler belki de yeni yaşam alanları (Mars’ta yaşam gibi) bulabilecek. Fakat gerçeklerin bir gün ortaya çıkmak gibi kötü bir huyunun olduğunu unutmamak gerek. İnsanlık denen var olanlar topluluğu artık robotlara bağlı yaşamak zorunda kalan, yapay zekaların insanı biçimlendirdiği, insanı formata soktuğu, tüm programını belirlediği doğal ve son olarak Aydınlanma döneminin mottosu olan “Aklını kullan!” buyruğunun aklını kullanmana gerek yok, senin aklın yerine ben varım; her planlamayı gün içindeki tüm işlerini hatasız ve eksiksiz bir şekilde ben hatırlarım ve programlarım diyen bir ‘canavar’ mottosuna dönüştüğü bir ilkesiz ve akılsız bir topluluk haline gelecektir. Belki günlük hayat, geçmişe göre çok daha fazla düzenli, hatasız ve stabil olacak ancak insanın var olan olarak kendi özgürlüğü ve eyleme geçme yeteneği yok olacak. Çünkü, ben, eyleyen olarak ben, yapay zekaya teslim olan Ben’e dönüşecek ve o planlanmışın dışına çıkmayan, duygusuz ve yapıp ettiklerinde tercih yapma kapasitesi ve yeteneği olmayan bir yapay insana dönüşecek.

Böyle bir kurgu üzerine kurulu olan bu makalede öncelikle felsefe tarihi boyunca insan kavramı ve insan sorunu üzerine durulacaktır. Filozofların insanı tanımladığı sorusu genel bir çerçeveden düşünüldüğünde neredeyse tüm dönemleri, tüm filozofları ilgilendiren bir soru olarak görülmektedir. Böyle bir ilgi tabii ki Kant’ın da merkezi ilgi alanlarından biri olmuştur.

İkinci bölümde Kant ve Aydınlanma düşüncesi, aklını kullanma mottosu irdelenecektir. Ergin bir durumda olmayan insanın Kant'ın buyrukları aracılığıyla ve kendi aklını kullanarak nasıl erginleştiği üzerinde durulacaktır. Ardından dördüncü bölümde, post-modern dönemde insanın durumu, akla ve özne konumundaki 'Ben'e karşı tavrı tasvir edilmeye çalışılacaktır. Bu dönemde insan artık akıl sahibi bir varlık olarak değil; neredeyse akıl-dışı özellikleri ile ön plana çıkan bir varlık olarak belirlenmeye başlanmıştır. Beşinci bölüm artık insan için yeni bir dünyaya merhaba deme vaktinin geldiği bir bölüm olarak karşımıza çıkacaktır. Dijitalleşme ve yapay zekâ dönemi genel hatlarıyla aktarılmaya, tanımlanmaya ve felsefi bir sorgulamaya çekilecektir. Sonuç bölümünde ise yapay zekanın insan için bir tehdit mi yoksa insanlık adına çok önemli bir aygıt mı tartışması yapılacaktır.

Felsefe Tarihinde [Kant'a Kadar] İnsanın Genel Konumu

Felsefe tarihine genel olarak bakıldığında 'insan nedir?' sorusu merkezi konumda karşımıza çıkan; insanın kendini, doğayı ve evreni kavramaya çalışması bir anlatı şeklinde verilen bir bilgiler yumağı ile karşılaşırız. İnsan genel olarak akla sahip olan canlı bir varlık olarak betimlenir. İnsan, çift yönlü bir varlıktır; bir yönüyle hayvanlar alanına aittir, diğer yönüyle ise onu aşan bir varlıktır. Akarsu, insanı şu şekilde tanımlamıştır: "insan dik yürüyen, ellerini kullanan, akli özel bir biçimde gelişmiş olan çevresini değiştirebilen, dünyaya ve evrene açık olan, konuşan ve yaratıcı düşünme yeteneği olan, deney dünyasını aşabilen, kendinin ve evrenin bilincine varan, eylemlerinden sorumlu olan varlıktır" (Akarsu, 1975, s. 98).

Felsefe tarihi boyunca, "insan nedir?" sorusuna pek çok farklı cevap verilmiştir. Bu cevaplar, farklı felsefi okullar ve düşünürler tarafından öne sürülmüştür. İşte bu soruya verilen bazı önemli cevaplar:

Antik Yunan Düşünürleri: Bu dönemde insanın "neliğine" yönelik ileri sürülen temel bazı görüşler vardır. Tüm görüşlerin merkezinde duran önemli konu ise, insanın ruh ve akıl sahibi bir varlık olduğu düşüncesidir. *Sokratik Düşünce:* Sokratik düşünce, insanın bilgelik arayışında olduğunu ve bilgiye ulaşarak erdemli bir yaşam sürmesi gerektiğini savunur. Sokrates'e göre, bilgelik, doğru soruları sorma yeteneği ve bu sorulara mantıklı cevaplar verme süreci ile gerçekleşir. İnsanın bilgelik arayışı, kendi içindeki erdemliliği bulma ve geliştirme çabasıdır. *Platon'un idea görüşü:* Platon'a göre, insanın gerçek varlığı, bedensel dünyadan çok ruhsal ve idealar dünyasıyla ilgilidir. İnsan, dünya varlıklarının ötesinde bir gerçeklik arayışı içindedir. *Aristoteles:* O, insanı "zoon politikon" olarak tanımlar, yani "toplumsal hayvan". Ona göre, insan toplum içinde var olur ve insan etik erdemliliği benimsemelidir. Aristoteles, insanın iyi bir yaşam sürmesi ve mutluluğa ulaşması üzerine odaklanır. İnsanın amacı, erdemli bir hayat yaşayarak potansiyelini en üst düzeye çıkarmaktır.

Hristiyanlık ve Orta Çağ Düşünürleri: Orta Çağ'da insana yüklenen merkezi konum silinmiş, insan doğuştan günahkâr bir varlık konumuna itilmiştir. Günaha bulaşmış ve

kirlenmiş olan insan öncelikle temizlenmeli ve Tanrı'nın tarif ettiği konuma yükselmek için çaba harcamalıdır. İnsanın özneliği Tanrı tarafından alınmıştır. Augustinus ve Aquinas bu dönemin başlıca düşünürleridir. Augustinus'a göre, insan Tanrı'ya dönüş arayışında ve Tanrı'ya olan sevgisiyle tanımlanacaktır. İnsan, Tanrı tarafından kendisine benzer bir şekilde yaratılmıştır. Doğal olarak, insan akıl sahibi bir varlıktır. Akıl sahibi olmasına rağmen yalnızca akıl ile hakikati yakalayamaz. Augustinus'a göre akıl, yalın ve tek değil, çift ve bölünmüş bir doğaya sahiptir, kendi çabasıyla o ilk özüne dönemez (Cassirer, 1980, s. 20). Thomas Aquinas'ta ise, insan akıl ve inançla tanımlanır. Akıl, insanın dünyasal gerçeklikle ilişkisini sağlar, inanç ise ilahi gerçeklere ulaşmayı olanaklı kılar. İnsan yine akla sahip olduğu için varlık sahasında en üstte konumlanmış bir varlıktır.

Rönesans ve İnsan-merkezcilik: Bu dönemde, Antik Çağ'da yaşanan insanın merkezde konumlandığı görüşe geri dönüş yaşanmıştır. Örneğin, Descartes, "Cogito ergo sum" (Düşünüyorum, öyleyse varım) diyerek insanın düşünce yeteneğini vurgular. Ona göre, insanın zihnindeki düşünceler, varoluşunun temelini oluşturur. Bu dönemin merkezinde hümanist bakış açısını bulunmaktadır. Hümanist düşünce, insanın potansiyelini ve değerini gözler önüne serer. İnsanın kültürel bir varlık olarak eğitim, sanat, kültür gibi etkinliklerle ilgilenmesini salık verir.

Aydınlanma ve Modern Dünya: İnsanın aklını kullanmaya başlamasıyla birlikte aydınlanmaya ve modern bir dünyaya geçiş başlamıştır. Bu noktada karşımıza öncelikle John Locke çıkar. Locke, insanın doğuştan gelen haklarına vurgu yapar ve insanın tabula rasa olarak dünyaya geldiğini savunur. Deneyimler, insanın bilincini şekillendirir. Ona göre, insanın olmazsa olmaz özelliği, akıl-bilgidir, akıl insanı özgürleştiren yegâne özelliktir. Locke'un bu görüşlerinin aksine, Rousseau ise insanın en önemli özelliği olarak erdemleri görür. Rousseau, insanın doğası itibarıyla iyiyken, toplumsal yapılar insanı bozar ve özgür doğaya dönme ihtiyacı vardır.

Bu örnekler, felsefe tarihinde Kant'a kadar genel olarak "insan nedir?" sorusuna verilen farklı cevapları temsil eder. Her bir dönem ve düşünce okulu, insanın varlığı, bilinci, toplumsal rolü ve değeri konularında benzersiz bir bakış açısı sunmuştur. Ancak, konumuz bağlamında, Kant'ın insana biçtiği rolün ayrı bir başlık altında incelenmesi önem arz etmektedir.

Aydınlanma'nın ve Kant'ın

"Aklını Kullanma Cesareti Göster!" Mottosu

Aydınlanma düşüncesi, tarih sahnesinde kritik değere sahip bir kavram olarak görülür. Felsefi perspektiften aydınlanma ele alınırsa, bireyin geleneksel düşüncelerden, otoritelerden ve bağlılıklardan sıyrılarak sadece akıl yoluyla yaşamı anlama ve düzenleme çabasını vurgular (Akarsu, 1998, s. 26). Aydınlanma, sadece bir düşünce tarzı değil, aynı zamanda genel bir

tutumu da ifade eder. Bu tutum, her alanda akıl prensibini savunarak, bireylerin otoritelerin baskısından kurtulma amacını güder (Cevizci, 2002, s. 4).

Aydınlanma döneminin yaygın görüşüne göre, insanlığın gelişiminde kullanılacak tek cevher akıldır. Akıl, öyle bir yetidir ki, insanı mutlak uygarlığa yükseltirken mantık ve bilim ile donatılan bir yetidir. Bu yeti, tüm insanlığın kullanımı için ortak bir paydada herkese verilmiştir. Buna rağmen, toplumsal mekanizmalar insanlığın gelişimine her zaman destek vermediği gibi çoğu zaman aklın yanlış kullanımına sebebiyet verdikleri için insanlığı geriletmişlerdir. Özgür olan akıl kötü insanların elinde tutsak hale gelebilir. Böylece insanlık kamusal ya da toplumsal açıdan baskı altına alınabilir. Bu baskılar öyle şiddetli bir hal alabilir ki, artık baskıya dayanamayan bireyler, toplumlar akıllarını otoritelere teslim edebilir. Otoritelerden bağımsız olarak kendi aklını özgür bir biçimde kullanan bir kimse, bireysel ve toplumsal mutluluğu hak eder (Cevizci, 2002, s. 9).

Bunun yanında Akıl, tarih sahnesinde daha büyük bir rol oynamıştır, bilimsel düşüncenin merkezi kavramıdır ve aynı zamanda doğa bilimleri başta olmak üzere bilimlerin ilerlemesi akıl aracılığıyla gerçekleşmiştir. Klasik açıdan bilimin işleyiş biçimi olan deney ve gözlem ile elde edilen verilerin akıl aracılığıyla birleştirilmesi, sınıflandırılması böylece genel yasalara ulaşılması sağlanmıştır. Benzer bir şekilde beşerî bilimlerde de akıl son derece önemli görevler üstlenerek insan doğası üzerine genel yasalara ulaşmayı hedeflemiştir. Böylece aydınlanma ile, bireyin aklını kullanarak özgür iradesi ve seçim yapma özgürlüğü gibi önemli yetilere sahip olması gerektiği savunulmuştur (Cevizci, 2002, s. 9-11). Kant'a göre akıl ise, bir bilme yetisi olmak bakımından, yargıları bağlayarak düşünce üretmeye yarar ve insanın doğal bir yetisidir. Bu yeti insana, başlangıçta doğa tarafından verilmiştir ve insanın bunu kullanması, doğası gereği bir zorunluluktur (Kant, 2002, s. 105-106; akt. Saygın, 2003, s. 4). Bu bağlamda akli doğa ve beşerin yasalarını arayan bir yeti olarak tanımlayabiliriz. Ek olarak akli, insanın özgür bir varlık olmasını sağlayan da bir yeti olarak görebiliriz. Heimsoeth konu ile ilgili şöyle söyler (1986, s. 112-4); İkili bir varlık olan insan, bir yönüyle fenomenler alanına aittir; ancak, aynı zamanda da akıl sahibi bir varlıktır ve bu yönüyle, doğadaki diğer canlılardan farklı olarak kendisine özgü bir yer edinir (akt. Saygın, 2003, s. 5).

Aydınlanma düşüncesi söz konusu olduğunda akla ilk gelen filozof herkes tarafından da kabul edilebileceği gibi Kant'tır.

Kant'ın Aydınlanma Dönemi'ndeki rolü ve düşünceleri şu şekildedir:

- **Eleştirel Felsefe (Eleştirel Düşünme):** Kant, kendi felsefesini "eleştirel felsefe" olarak adlandırmıştır. Eleştirel felsefe, insanın bilgisinin sınırlarını ve bilgi edinme süreçlerini anlamaya çalışan bir yaklaşımı ifade eder. Kant, "eleştiri" kelimesini, bilginin sınırlarını ve koşullarını inceleme anlamında kullanır.
- **Saf Akıl Eleştirisi:** Kant'ın en önemli eserlerinden biri olan "Saf Aklın Eleştirisi" adlı eseri, etik ve ahlak felsefesine odaklanır. Kant, ahlaki eylemlerin evrensel kategorik

imperatiflere (evrensel ahlak kuralları) dayandığını savunur. Bu, bireyin kendi ahlaki ilkelerini belirlemesini ve bu ilkeleri evrensel olarak uygulamasını önerir.

- **Özgürlük ve İnsan Hakları:** Kant, bireyin özgürlüğünü ve eşitliğini vurgular. Ona göre, insanlar doğuştan eşit ve özgürdürler ve bu özgürlükleri, ahlaki sorumlulukları ve diğer bireylerle eşitlikleri tarafından sınırlanabilir. Bu düşünceler, Aydınlanma Dönemi'nin özgürlük ve insan haklarıyla ilgili vurgularına paralel olarak ortaya çıkar.
- **Kant'ın Aydınlanma Anlayışı:** Kant, Aydınlanma Dönemi'nin temel prensiplerini benimser. Aydınlanma, insanların kendi düşünce süreçlerine güvenmelerini, bağımsızca düşünmelerini ve otoriteye sorguyla yaklaşmalarını teşvik eder. Bu, Kant'ın "Sapere Aude" sloganıyla özetlediği gibi, insanların kendi aklını kullanma cesaretine sahip olmalarını gerektirir.

Kant'ın düşünceleri, Aydınlanma dönemi insan figürünü resmetmektedir. Bireyin bağımsız düşünme yeteneğine, sorgulama özgürlüğüne ve otoriteye körü körüne itaat etmeme cesaretine işaret eder. Bu ifade, bireyin kendi düşünce süreçlerini, değerlerini ve inançlarını sorgulaması, eleştirmesi ve geliştirmesi gerektiğini belirtir.

"Sapere Aude" çağrısı, bireyin pasif bir şekilde otoritenin veya toplumun dayatmalarına itaat etmek yerine, kendi akıl ve vicdanını kullanarak bilgiye ulaşma çabasını göstermesini teşvik eder. Bu, bireyin özgür ve bağımsız düşünceye sahip olma sorumluluğunu taşıdığı anlamına gelir.

Kant'a göre "aydınlanma, insanın kendi suçuyla düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte, bu ergin olmayışa insan, kendi suçuyla düşmüştür; bunun nedenini de aklın kendisinde değil, fakat, aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aramalıdır. Sapere aude! 'Aklını kendin kullanmak cesaretini göster!' sözü, Aydınlanma'nın parolası olmaktadır." (Kant, 1984, s. 213). Kant'ı en çok ilgilendiren soru, insanın yaşadığı dönemde ergin olamama durumuna neden ve nasıl düştüğüdür? Bu tutsak halinden insan kurtulabilecek midir? Aydınlanma yolunda direnç gösteren ve ısrar eden insan bu durumdan çıkış yolunu da bulmaya muktedirdir. Kant, insanın aydınlanmak istediğine sonuna kadar inanır. İnsan, yaşadığı dönemde hayatın anlamını ve etrafındaki düzeni anlayamadığı için aydınlanmak istemektedir. Böylece erginleşecek ve evren hakkında bilgilere sahip olacaktır. Kant, bu durumda yani insanın erginleşme çabasında herhangi bir otoriterinin desteğini kabul etmez. İnsanın bağımsız ve özgür bir şekilde bu erginleşmeye ulaşmasını salık verir. Dini kaygılarla, siyasi hedeflerle, geleneksel inanışlarla ya da klasik düşünme kalıplarıyla düşünmeyi elinin tersiyle iten insan, erginleşme yolunda en büyük adımı atmıştır. Bu büyük bireysel adım sayesinde bireyler toplumsal aydınlanmanın yürekli ve kararlı neferleri olarak tarih sahnesinde

yerini alacaktır (Kant, 1984, s. 213). Saygın'a göre, buradaki kararlılık, kendi aklını kullanması konusundaki bir sürekliliği; yüreklilik ise bu konuda karşılaşılabileceği sorunların üstesinden gelme cesaretini içerir. Böylelikle insan, hayatın anlamını ve düzenini kavrama olanağı elde eder ve erginleşir (2003, s. 2).

Kant'a göre, günün sonunda aklını kullanabilen kişiler özgürleşip aydınlanırken; aklını kullanmak bir yana onu başkasının boyunduruğuna bırakanlar ise, anlamsız ve değersiz bağımlılıklar içinde çırpınırken sıradanlaşıp herhangi bir şey olarak hayatlarına devam edeceklerdir. Kısa süreliğine ya da özel bir durumda insan aydınlanma sürecinde yapması gerekenleri ötelese de nihai hedefi daima aydınlanmaktır. Fakat, eğer insan özgürleşmekten, kendi aklını kullanmaktan tamamıyla vaz geçiyorsa, "insanlığın kutsal haklarını ayaklar altına alıyor ve onu incitiyor" demektir (Kant, 1984, s. 218).

Post-modern dönemde, insan böyle bir onur kırıcı döneme girmiş ve akla karşı duyarsızlık içinde olmuştur. Detaylı bir şekilde aşağıdaki bölümde bu duyarsızlığı görebiliriz.

Post-modern İnsan ve Akla Karşı Duyarsızlığı

Aydınlanma dönemi sonrası modern düşünce insana çok büyük sorumluluklar vermiş ve belki de insan bu yükün altında ezilmiştir. Post-modern dönemde insanın akıl sahibi bir varlık olarak tanımlanmasının üzeri çizilmiş akıldışı bir varlık olarak değerlendirilmesi gerektiği savı gündeme gelmiştir.

Post-modern insan anlayışı, evrenselliğe karşı kültürel özgüllük söylemi ile "farklılık, çoğulluk ve kültürün alacalı bulacalı doğasının kabul edilerek, dünyanın belirli bir varoluş tarzının olmadığı ya da gerçeklikte herhangi bir birliğin ya da özdeşliğin olmadığından hareketle etişin ve politikanın oluşturulması" anlayışıdır (Eagleton, 1999, s. 48). Bu durum, Karadeniz'in söyleleriyle, "post-modern dönemde olgu, daha doğrusu kuşku duyulamayacak hiçbir olgunun olmadığı olgusu, değer haline gelmiştir" (Karadeniz, 2007, s. 113).

Post-modernizm, genellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan bir düşünsel akım ve kültürel harekettir. Post-modernizm, modern dönemin temel ilkelerine ve düşünce yapılarına karşı çıkarak, onları eleştirir ve bazen reddeder. Bu bağlamda, post-modernizm insanın konumu konusunda bazı belirgin özelliklere sahiptir:

- **Kimlik ve Çeşitlilik:** Post-modernizm, insan kimliğini, cinsiyet, ırk, etnisite gibi kategorilerin yanı sıra kültürel, cinsel ve sosyal farklılıkları vurgular. Bireylerin kimliği karmaşık ve çok yönlü olarak görülür, sabit ve evrensel kategorilere indirgenmez.
- **Meta-anlatılara Karşı Durma:** Post-modernizm, evrensel gerçeklerin veya "meta-anlatıların" var olduğu düşüncesine karşı çıkar. Bu akım, farklı toplulukların ve bireylerin kendi anlatılarına, hikayelerine ve gerçeklik algılarına değer verir.

- **Gerçekliğin İnşası:** Post-modernist düşünce, gerçekliğin nesnel bir varlık olmadığını, aksine dil, kültür ve toplumsal etkileşimler tarafından inşa edildiğini savunur. Bu, insanın deneyimlerinin ve dünya görüşlerinin çok katmanlı ve bağlamdan bağımsız olmadığını ima eder.
- **Metafizik ve Büyük Anlatıların Eleştirisi:** Post-modernizm, metafiziksel düşünceye ve büyük anlatılara karşı bir eleştiri getirir. Modern dönemin büyük anlatılarına, toplumu evrensel bir ilerleme hikayesi içinde anlatmaya çalışan meta-anlatılara karşı durur.
- **Parçacı ve Oyunbaz Yaklaşım:** Post-modernizm, parçacı bir yaklaşım benimser ve belirli bir düzeni, birlikçi bir anlatıyı reddeder. Çeşitli unsurların bir araya gelerek geçici, değişken ve çoğul anlamların ortaya çıktığı bir “oyunu” savunur.
- **Teknoloji ve Görsel Kültürün Rolü:** Post-modernizm, teknolojinin ve görsel kültürünün önemli rolüne vurgu yapar. Sanat, medya ve teknoloji aracılığıyla bireylerin dünyayı algılama biçimleri ve kültürel anlayışları şekillenir.

Post-modernizm, insanın konumunu evrensel ve sabit kategoriler yerine daha karmaşık, bağlamsal ve öznel bir şekilde ele alır. Bireyin kimliği, gerçekliği inşa etme biçimleri ve toplumsal etkileşimler post-modern düşünce içinde daha çok dikkate alınır.

Bunlar ışığında, Badio post-modernizm hakkında şöyle der: “felsefenin post-modernist yönelimi anlamın çok-değerliliğine ve dillerin çoğulluğuna fazla bağlıdır. Dünyanın çehresini yansıtma konusunda fazlasıyla ileri gitmiştir. Var olan dünyayla öylesine bağdaşır ki, felsefenin gerektirdiği kopuş ya da mesafeyi korumaktan acizdir” (Badio, 2006, s. 20 akt. Karadeniz, 2007, s. 113).

İnsan konfor içinde yaşarken, konforunu daha da arttırma uğraşına kapılmış ve emeksiz mutluluk arayışına girmiştir. Böyle bir arayış, dijitalleşme ve yapay zekâ aracılığıyla insanın konforuna konfor eklemiştir.

Dijitalleşme ve Yapay Zekâ

Yirmi birinci yüzyıl dijitalleşme ve yapay zekâ üzerinden şekillenen, tarihsel açıdan ilerlemenin ve gelişimin inanılmaz boyutlara ulaştığını düşünmemize rağmen; insanın insan olarak belki de en çok zorlan[dığı]acağı bir yüzyıl olarak modellenmektedir.

Dijitalleşme, erişilebilir bilgilerin elektronik aygıtlar (bilgisayar, tablet, akıllı telefon vb.) aracılığıyla okunabilir formata getirilmesi, format üzerinde değişiklik yapılabilmesi ve fiziki açıdan elde bulunan çalışmayı ilgili işe ekleyip işi genişleterek dijital platforma aktarılması günümüz teknolojik performansı sürecine verilen isimlendirmedir.

Dijital teknoloji ve internetin etkisinde insanın deneyimlerini ele alan Lee Siegel, epiloğunda insan için “homo interneticus” tanımı kullanır. Günümüzdeki insanın dijital çağda nasıl evrildiğini ve internetin etkisini, insanı ve sahip olduklarını nasıl değiştirdiğini anlatır. İnsanın bu dijital ortamda mevcut olan (doğru –ya da– yanlış) verilerle işlenmiş bilgilerle kendi kendini pikselleştirilmiş veya dijitalleştirilmiş boşlukları doldurarak inşa ettiğine dikkat çeker (Siegel, 2008, s. 174). Yapay zekâ teknolojileri internette kullanıcı kimliğinin oluşturulmasında ihtiyaç ve tüketim alışkanlıklarının belirlenmesinde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Sadece merak veya araştırma alanlarına yönelik keşif eylemlerin epistemik öznenin profilini teknolojinin tanımladığı duyarlılık ve amaç etrafında kendi dilediği gibi hazırlar. Bunu yaparken kişinin bundan genellikle bilgisi olmaz (Cheney-Lippold, 2017, s. 3). Toplum ve birey bir bilişim toplumu olarak yapay zekâ teknolojilerinin kategorizasyonuna göre şekillenir. Oysaki epistemolojide özne, bilgiye erişimdeki ilk adımdan, bilginin yorumlaması ve değerlendirmesine varıncaya kadar her aşamada etkilidir. Bilginin edinme sürecinin özne tarafından gerçekleştirilmesi, gözlem, düşünce, deneyim aracılığıyla gerçekleştiğinden algılama yeteneği ve mantıksal akıl yürütme kabiliyeti, bilgiyi şekillendiren ve yorumlayan faktörleri nedeniyle diğer epistemik unsurların meydana getirilmesinde önemlidir. Öznenin bilgiyi ele alış biçimi, bilginin doğası ve sınırlarını belirler. Bu nedenle yapay zekâ da kullanılan verilerin kaynağı belirli olmayan yapay zekâ tarafından kategorileştirilen insan profillerinin gerçek olanın dışında bir birey ve toplum kültürü üretebileceğini, sahip olduğu epistemik alt yapının felsefi-epistemolojik bağlamda düşünülmesinin sakıncalı olabileceğini düşündürmektedir (Kantar, 2023, s. 212).

Dijital teknoloji toplumlarımızı derinden dönüştürmüş, etkileşim kurma, yönetme ve özneler ve siyasi aktörler olarak kendimizi anlama biçimimizi şekillendirmiştir. Sosyal medyadan video oyunlarına ve dijital platformlara kadar dijital, bir iletişim ve bilgi aktarım aracından çok daha fazlası haline gelmiştir. Dijital ortamlar artık varoluş, çalışma, oyun ve siyaset alanlarıdır. Başka bir deyişle, dijital olan sosyal ve fiziksel ortamlarla birleşmiştir. Evlerden şehirlere ve hatta ormanlara kadar ortamların dijitalleşmesi, fiziksel ve dijital arasındaki sınırların altyapısal olarak bulanıklaşmasını pekiştirmektedir. Siber savaşın derin maddi sonuçları, iş ve iletişimin dijitalleşmesi, “Nesnelerin İnterneti” – hepsi yeni bir melez ortam oluşturmak için dijital ve fiziksel olanın genel bir iç içe geçmesine işaret etmektedir.

Buna paralel olarak, mevcut dijitalleşme rejimi yapay zekâ ve makine öğreniminin hızlı büyümesiyle ilişkilidir ve bunların karışımı tekno-politik “akıllılık” kategorisinin merkezinde yer almaktadır. Akıllılık paradigmasının büyümesi önemli felsefi meseleleri gündeme getirmektedir. Bir yandan, akıllılık sorunu, teknolojinin insanları “tek boyutlu” (Marcuse) ve “yedekte duran” (Heidegger) hale getirdiğini, insanla yakından bağlantılı olduğunu (Latour, Stiegler), hatta eskime (Anders) veya tam kontrole (Deleuze) yöneldiğini gören daha geniş bir eleştirel sorgulama yörüngesinin parçası olarak görülebilir. Öte yandan, tarihsel olarak belirlenmiş bir sosyo-teknik topluluk olarak akıllı paradigma yeni sorunlar üretmektedir.

Teknik açıdan Yapay zekâ ise, temel bilişsel yetenekler olarak sınıflandırılan öğrenme, algılama, arama yapma ve planlama gibi yetenekler üzerine kurulu bir dijital yazılım aracıdır. Aynı zamanda yapay zekâ, akıllı sistemlerin irdelenmesi, gözlemlenmesi ve taklit edilmesi üzerinden oldukça fazla kuralın, teknik analizin ve yöntemin bir araya getirildiği bir sistem olarak da tanımlanabilir. Elon Musk, konu ile ilgili olarak, yapay zekanın genel zekâ seviyesindeki bir insanın tüm mesleklerdeki performansını aşan bir bilgisayar programının geliştirilmesi olduğunu dile getirmiştir. Konunun felsefi açıdan başrol karakterlerinden biri olarak tanımlanabilecek Turing ise, yapay zekanın, “bir makinenin, bir insanın düşünme yeteneğini taklit edebilme kapasitesine sahip olup olmadığını belirleme konusundaki çabaları içerdiğini” belirtmiştir (1950). McCarthy ise, yapay zekayı, “her türlü bilgi işleme uygulamalarında, özellikle düşünce ve öğrenme süreçlerinde, insan zekasını taklit etme çabaları” olarak tanımlamıştır (1955).

Yukarıda verilen teknik tanımlar ışığında yapay zekâ hakkında felsefi açıdan, insan düşüncesinin arka planında bulunan matematiksel sistemin ve insanın zeki davranışlarının ardındaki ilkelerin belirlenip dış dünyadaki karmaşık sorunlar yumaklarının çözümünde kullanılması olduğu söylenebilir. Olağanüstü bir özveri ve yoğun çalışmalar neticesinde çıkarılabilecek böyle bir bilgi bütünlüğü için felsefe başta olmak üzere, bilimsel bilimler, sosyoloji, sinirbilim, matematik psikoloji ve en önemlilerinden bilgisayar bilimleri bir araya getirilmeli, tüm bu disiplinlerin çalışma prensipleri, modelleri, bilgi ve teknik seviyelerinden yararlanılmalıdır.

Sonuçta dijitalleşme ve yapay zekâ, günümüzde yeni ve popüler kelimeler olarak anılsalar da bu kavramların tarihi aslında çok eskilere dayanmaktadır. Mekanik insan düşüncesi ve otomatlar insanlık tarihi boyunca farklı düşünce tarzlarında olsa da hep karşımıza çıkmıştır. Çünkü insanlık, tarih boyunca konforunun peşinden koşmuş; merkezinde otomasyon olan bir teknolojinin imgelemine düşlemiştir. Hemen hemen tüm faaliyetlerde insanın kas gücünü en aza indiren, insana bağlı olmayan makineler yapma ve bunları geliştirme, modernleşme ve uygarlaşma açısından önemli birer ivme olmuştur.

Modern dönem ve nihayetinde çağımızda yapay zekâ teknolojisi inanılmayacak bir düzeye çıkmış, artık insan aklının sınırları aşar bir seviyeye ulaşmıştır. Yapay zekâ aracılığıyla günümüzde artık orijinal dilde konuşma yapılırken iki saniyelik bir farkla istenilen dile simültane çeviri yapabilmek olanaklıdır. Bu kulağa çok hoş gelebilir, emek vermeden, uğraşmadan ve en önemlisi öğrenmeden mevcut durumda sorun olarak karşımıza çıkan çeviri problemi çözülmüş olacaktır; ta ki, yapay zekâ aygıtının elektriği kesilene dek. Bu büyük bir sorun olarak karşımızda durmaktadır, bir gün belki de kesilen elektrik bir daha hiç gelmeyecek ya da kendi ellerimizde yapay zekaya devrettiğimiz aklımız kendi gücünü makinelerden bir daha hiç alamayacak. Kim bilebilir?

Sonuç

Yapay Zekâ'nın Yasasının Olması ya da Olmaması: Sentez mi Tehdit mi?

Yukarıdaki bölümde detayları verilen yapay zekâ kavramı çok kritik bir açıdan değerlendirilen; üzerinde çalışılan bir alandır. Eğer, bu makalenin ana meselesi olarak, yapay zekaya yasa biçimlendirmesi yapılmaz ise korkarım ki insanlığı kurtarmak şöyle dursun; onun sonunu getirecektir. Bununla birlikte, günümüzde teknolojik gelişmelerin doruğa ulaştığı bir dönemde, yapay zekanın insan var oluşunu şekillendirmesi ve etkilemesi kuşkusuz kaçınılmaz bir gerçekliktir. Bu teknolojik ilerleme, sadece günlük yaşamımızı kolaylaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda insanın varoluşsal sorunlarını da yeniden gündeme getirmektedir. Ateşin bulunmasıyla başlayıp, tekerleğin icadına ve günümüze kadar gelen teknolojik buluşlar, insanın dünya ile girmiş olduğu etkileşimi çok boyutlu bir şekilde dönüştürmüştür. Yapay zekâ ile ise teknolojik açıdan geline nokta, insanı ciddi bir tehlike ile yüz yüze bırakmaktadır, çünkü yapay zekâ artık insan zekasını neredeyse birebir taklit etmektedir.

Son zamanlarda, teknolojik çalışmalar ışığında yapay zekanın son güncellemeleri insanın Kant'ın belirlediği aklını kullan! mottosu yerine aklını kullanma, (yapay zekâ olarak) ben varım! mottosuna dönüşmüştür. Gerçekten de "Chat GBT" bir yandan Google'ın "Gemini" uygulaması diğer taraftan, insanın aklının yerine geçen yapay zekalar olarak görülebilir bir konuma geçmişlerdir. Artık, insanların, uzmanlık gerektiren, zekasını kullanması beklenen bir süreçte bile aklını bir makinaya devrettiğini görüyoruz. Kant, döneminde, insanların akıllarını bir başkasına devrettiğini görüp; bu tavra karşı çıkmıştı. Aklını kullanma cesareti göster mottosunu haykırmişti. Günümüzde ise, insanların yapay zekaya bu derece bağlanması insanlık için yıkıcı bir tehdit olarak görülebilir. Bu tehditten kurtuluşun ilk adımı ancak yakın gelecekte günümüzün Kant'ı olabilecek bir filozof tarafından "aklını yapay zekaya devretme", "kendi aklını kullanma cesareti göster!" söylemi olacaktır. Eğer böyle bir kurtuluş durumu ancak yapay zekalara sınır çizmekle, onları insanın belirleyeceği yasalar ile donatmakla olabilir. Yapay zekanın çalışma alanı insanlar tarafından derin düşünceler ile belirlenmez ise insanlık Kant'ın döneminden daha kötü bir dönem yaşayabilir. Hatırlanacağı gibi, Kant'ın yaşadığı dönemde insanlar kendi akıllarını başkalarına isteyerek devretmişlerdi. Günümüzde ise insanlar inanılmaz bir ahmaklık ile kendi aklını makinalara doğal olarak yapay zekalara devretmeyi kendi konforu için tercih etmektedir. Bu tutum, gerçekten insanlığın sonunu getirebilecek bir zekasızlık eylemi olarak görülebilir. Dönüşü olmayan bir yol olarak düşünülen bu devretme eylemi, bir yasa aracılığıyla ve yine insanın kontrolü altında yapılmadığı an gerçekten insanlık açısından bir felaket olarak görülecektir. Burada, ilgili önemli mesele, yapay zekanın çerçevesini ve sınırlarını insan aracılığıyla çizmek ve belirli bir yasalar bütünü yapay zekaya özsel bir format içinde yüklemektir. Eğer, yapay zekanın insan tarafından belirlenmiş

yasalarının oluşturulması ve sınırlarının, çerçevesi ve içeriğinin dikkatli bir refleksiyon ile oluşturulması şartıyla, yapay zekanın insanlık açısından bir tehdit olmak yerine; insanlığı refaha kavuşturabilecek çok önemli bir aygıt olarak görülmesi sağlanacaktır.

Sonuç olarak, insanlık tarihi gözler önüne getirildiğinde, insanın tarih sahnesinde sürekli başrolde olduğu gözlemlenmiş; bu başrol rolünün de akıl sahibi bir varlık olması bakımından üstlenildiği görülmüştür. İnsan, tüm dönemlerde, tüm etkinliklerde, tüm zeminlerde her zaman ön planda olmuştur. Bu bakımdan bu makalenin merkezinde insan ve onun evren hakkında takındığı tavır bulunmaktadır. Makalenin inceleme konusu akıl varlığı insanın günümüzde aklını yapay zekalara devretmesi hakkındadır. Bu bağlamda, dijitalleşme ve yapay zekâ üzerinden insanın günümüzde ve hemen yakın gelecekte maruz kalabileceği tehditler ve bu tehditlerle başa çıkabilmesi için yapay zekanın çerçevesinin belirlenmesi tartışılmıştır. Çok hızlı bir şekilde gelişen teknoloji, insanın aklını kullanmama yolunda giderken felsefecilere düşen görev, toplumu bu tehdit hakkında uyardır. Yapılması gereken teknolojiden, dijitalleşmeden ya da yapay zekadan yüz çevirmek değil; temkinli ve kontrollü olmak, çağın gereksinimlerine ayak uydurmaya çalışırken aydınlanma yolunda emin adımlarla ilerleyen Kant'ın aklını kullanma cesareti göster mottosunu yine akıllardan bir an olsun çıkarmamaktır. İnsanlığı tekrar kendi isteği ile ergin olamayış durumuna düşürecek ve böylece insanlık onurunu zedeleyecek insanlık için oldukça pratik ve işlevsel gibi görünen yasası tam ve keskin bir şekilde belirlenmemiş ve çerçevesi çizilmemiş herhangi bir girişimin peşinden gitmemek; aksine, kontrollü ve bilinçli bir şekilde aklını hiçbir makineye devretmeden teknolojiden faydalanmanın yollarını aramaktır.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1998). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İnkılâp Kitabevi.
- Akarsu, B. (1999). *Immanuel Kant'ın Ablâk Felsefesi*. İnkılâp Kitabevi.
- Akarsu, B. (2014). *Çağdaş Felsefe: Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları*. İnkılâp Kitabevi.
- Badiou, A. (2006). *Sonsuz Düşünce*. Metis Yayınları.
- Bostrom, N. (2014). *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. Oxford University Press.
- Cassirer, E. (1996). *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*. İnkılâp Kitabevi.
- Cevizci, A. (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2002). *Aydınlanma Felsefesi*. Ezgi Kitabevi.
- Cheney-Lippold, J. (2017). *We are Data: Algorithms and the Making of our Digital Selves*. NYU Press.
- Copleston, F. (2004). *Kant*. İdea Yayınevi.
- Deleuze, G. (1995). *Kant'ın Eleştirel Felsefesi*. Payel Yayınevi.
- Deleuze, G. (2007). *Kant Üzerine Dört Ders*. Öteki Yayınevi.
- Eagleton, T. (1999). *Postmodernizmin Yanılsamaları*. Ayrıntı Yayınları.

- Gökberk, M. (2012). *Felsefe Tarihi*. Remzi Kitabevi.
- Gözkan, H. B. (2020). *Kant'ın Şemsiyesi: Kant'ın Teorik Felsefesi Üzerine Yazılar*. Yapı Kredi Yayınları.
- Heimsoeth, H. (2007). *Kant'ın Felsefesi*. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları.
- Kant, I. (1984). "Aydınlanma Nedir?" *Sorusuna Yanıt, Seçilmiş Yazılar*. Remzi Kitabevi.
- Kant, I. (2019). *Arı Usun Eleştirisi*, (Çev. A. Yardımlı). İdea Yayınları.
- Kant, I. (2015). *Seçilmiş Yazılar*, (Çev. N. Bozkurt). Sentez Yayıncılık.
- Kant, I. (2015a). *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena*, (Çev. İ. Kuçuradi-Y. Örnek). Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kantar, N. (2023). Bilişim felsefesinde epistemik özne yapay zekanın ontolojik statüsünün sorgulanması. *Felsefe Dünyası Dergisi*, (78), s. 194-218.
- Karadeniz, S. (2007). Postmodernitenin İnsan Anlayışı: Eleştirel Bir Analiz. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., ve Shannon, C. E. (1955). *A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence*. Dartmouth Collage.
- Mengüşoğlu, T. (2014). *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*. Doğu Batı Yayınları.
- Özlem, D. (2014). *Kant Üstüne Yazılar*. Notos Kitap.
- Poole, D. L., ve Mackworth, A. K. (2017). *Artificial Intelligence: Foundations of Computational Agents*. Cambridge University Press.
- Recki, B. (2005). Kant ve aydınlanma. (Çev. H. Çörekçioğlu). *Cogito*, 41-42, 192-213.
- Russell, S., ve Norvig, P. (2010). *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. Prentice Hall.
- Saygın, A. (2013). *Kant'ın Aydınlanma Görüşü ve Foucault'nun Eleştirileri Üzerine*. https://www.academia.edu/29148072/Kant_%C4%B1n_Ayd%C4%B1nlanma_G%C3%B6r%C3%BC%C5%9F%C3%BC_ve_Foucault_nun_Ele%C5%9Ftirileri_%C3%9Czerine_Alk%C4%B1m_Sayg%C4%B1n_Kahve_Molas%C4%B1_12.04.2013-26.04.2013 (son erişim: 30.12.2023).
- Schneider, S. (2019). *Artificial Intelligence and Consciousness*. In *the Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2019 Edition), E. N. Zalta. (Ed.). Stanford University.
- Searle, J.R. (1980). Minds, brains, and programs. *Behavioural and Brain Sciences*, 3(3), 417-457.
- Siegel, L. (2008). *Against the Machine: Being Human in the Age of the Electronic Mob*. Spiegel & Grau.
- Tegmark, M. (2017). *Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence*. Alfred A. Knopf.
- Turing, A. M. (1950). Computing machinery and intelligence. *Mind*, 59 (236), 433-460.